

FILM KRITIKKEN OG DENS MANGE FORMER

LENE NORDIN

Det ville være synd at sige, at filmkritikken skifter sine penneførere ud i utide. Det er stort set de samme, der skriver i dag som for 14 år siden, da vi sidst holdt *mandtal* over kritikken.

Det var i Kosmorama nr. 100, 1970, da Søren Kjørup og Morten Piil forestod en stor kritikerenquete i anledning af tidsskriftets runde jubilæum, og hvor blandt andet Politikens Anders Bodelsen og Bent Mohn, Berlingske Tidendes Ebbe Iversen og Jørgen Stegelmann, Morgenavisen Jyllands-Postens Ib Monty og Per Calum, Informations Morten Piil, Frederiksborg Amtsaviser' Albert Wiinblad, Aarhus Stiftstidendes Poul Blak, Kosmoras Peter Schepelern og Carl Nørrested, samt Christian Braad Thomsen, nu Levende Billeder og Weekendavisen, blev udspurgt.

Hvor står dansk filmkritik i dag? Hvad er det for mennesker, der skriver? Hvilke opfattelser skriver de ud fra?

Det var spørgsmålene dengang. Vi kan stille dem igen, og tilføje, som de også gjorde dengang: Har kritikken ændret sig i løbet af de sidste 10-15 år?

Dengang var der 14 repræsenterede dagblade, nemlig københavnerpressen og de største provinsaviser, og 5 tidsskrifter, Politisk Revy, Vindrosen, die Asta, Film 70 og selvfølgelig Kosmorama. De øvrige tidsskrifter, vi kender i dag, er først kommet til i løbet af 70'erne.

45 personer deltog i enqueten. Det var 22 dagbladsanmeldere og 23 tidsskriftsanmeldere, der hver besvarede et skema med 12 spørgsmål. Svarene blev bragt i den 28 sider

lange statusrapport sammen med et lille foto og nogle få praktiske oplysninger om alder, uddannelse og arbejdssted for hver enkelt kritiker. Underholdende læsning.

Af de 45 deltagere var de 41 mænd. I alt 18 personer var under 30 år. Gennemsnitsalderen var ca. 35 år.

Det er stort set de samme kritikere, nemlig blandt andre de nævnte faste, der sidder der i dag. Gennemsnitsalderen er, for at sige det høfligt, ikke 35 år mere!

Naturligvis er der kommet nye kritikere til gennem årene. Og naturligvis er det ikke i sig selv miskrediterende at have bestridt et ikke altid lige taknemmeligt job i halvandet årti eller mere. I nogle tilfælde tværtimod. Men filmkritikken som helhed må alligevel siges at være underlig *smalt* befolket i forhold til anden kulturkritik. Der er kun de faste. Der kommer så at sige aldrig én af filmens mange entusiaster eller fagfolk og skriver noget nyt og anderledes. I dagspressen skrives der anmeldelser. Af og til et skuespillerportræt eller et instruktørinterview. Men ingen egentlig filmkritisk debat. Ingen samlende eller orienterende kronikker. Ingen reaktioner på biografudbuddet, på kritikkens elendigheder, på tidsskrifternes måske anderledes filmsyn. Og tidsskrifterne bringer analytiske, auteurteoretiske eller bare længere anmeldelser. Interviews. Korte anmeldelser. – Filmstoffet er egentlig overraskende traditionelt.

Men holder man sig inden for de traditionelle rammer, sætter kritikernes egen opfattelse af kritikken forskellige skel i den. Udtalelserne i Kosmorama-enqueten viser én skillelinje gennem opfattelsen af filmanmeldelsen: Om den bør være orienterende-vurderende, som flertallet af avis-anmelderne mener, eller overvejende analytisk, som tidsskriftfolkene hælder til. En anden går gennem opfattelsen af anmelderens funktion: Skal han fortælle læserne om sit umiddelbare indtryk af filmen efter at have set den én gang, som publikum sædvanligvis gør, eller skal han med sin filmfaglige baggrund fremlægge en helhedsforståelse af filmens forskellige betydningslag og facetter. En tredje skillelinje går gennem opfattelsen af kritikens status: De yngre mener, kritikken er blevet bedre, de ældre, at den er blevet dårligere og mere akademisk.

De forskelle og problemer, som kritikerne i enqueten trækker op, er i dag lige så mærkbare og markante i den aktuelle filmkritik. Dog, som yngre mener jeg ikke, at kritikken er blevet bedre i de nu forløbne 10-15 år. Desværre! – Men ellers kan de samme skillelinjer spores i filmanmeldelserne i aviser og tidsskrifter. Anmelderen fremstår enten som almindelig biografgænger eller som filmsagkyndig. Filmen opfattes som umiddelbar underholdning, som kunst i almindelighed eller som særlig filmkunst. Det giver store forskelle i anmeldelserne, både mellem aviserne indbyrdes og mellem tidsskrifterne indbyrdes, og i forholdet avis-tidsskrift. Især det sidste er tydeligt. Alene på grund af praktiske forhold som tidspres, pladsramme, aktualitetskrav, modtagergruppe osv., er der forskel på avisens filmformidling og tidsskriftets. Men er forskellen egentlig en artsforskel eller blot en gradsforskel? Er der grøfter i filmkritikken? Direkte sagt: Har vi en biografgængerkultur over for en cineastkultur?

FILM ER GODT STOF

Når alle begrænsninger, forskelle og forsnævringer er antydet må man samtidig sige, at film er godt stof. Radioen har – efter en længere pause – nu igen et fast filmprogram, 'Bogart', en 35 minutters udsendelse hver 14. dag, tilrettelagt af Ole Michelsen. TV viser jævnlige biograffilm og udsender – også fra 1984 – Svend Erik Øhlenschlägers 'Film og folk' i en time, en gang om måneden. TV-Avisen kan som kulturelt indslag bringe filmstof, gerne i forbindelse med en 'stor' premiere. Den kulørteste ugepresse, »Billedbladet« og »Se og Hør«, dyrker stjerner, især ved premierefester og skilsmisser. De mere læsestoforienterede ugeblade som »Alt for damerne« kan have interviews med aktuelle skuespillere eller bringe en 'filmroman' som »Terms of Endearment« (nr. 15, 1984). Biograferne indrykker dagligt annoncer i aviserne, flest i formiddagspressen og de landsdækkende morgenaviser og flottest mandag og fredag på de traditionelle premieredage. Hertil kommer presseopmærksomheden omkring iscenesatte prisuddelinger.

Der kåres film en gang om året. Der er i år tre udmærkelsessystemer i Danmark. Den ældste hæder til filmen er 'Bodil'en. Den tildeles efter amerikansk Oscar-mønster årets bedste film og bedste præstationer. Uddeleren er Filmmedarbejderforeningen i København, der tæller små 20 københavnske filmanmeldere og filmmedarbejdere med fast ansættelse ved et af dagbladene. I 1984 er den i branchen højt respekterede pris uddelt for 37. gang – til Nils Malmros' »Skønheden og udyret« for bedste film. Danmarks Film Akademis godt 700 medlemmer (enhver per-

son med faglig tilknytning til filmbranchen kan blive medlem) har for første gang og med dækning i lørdags-tv uddelt 'Robert'-priser. Formålet med Akademiet er at »udbrede kendskabet til og fremme vilkårene for filmen som selvstændig kunstart i Danmark«, som det hedder i vedtægterne. 'Robert' er branchens pris til branchen selv. Også her blev »Skønheden og udyret« bedste film, mens Søren Kragh-Jacobsens »Isfugle« fik flest af de øvrige priser. Den tredje mulige udmærkelse kommer fra Sammenslutningen af Danske Filmkritikere. Det er omkring 50 filmkritikere, der nominerer et antal film af årets premierer (i 1984 66 af 300 premierer) og derefter kårer årets 10 bedste biografpremierer og 3 bedste TV-biografpremierer. Her blev »Skønheden og udyret« placeret som nummer 5, efter de også internationalt hædrede film »San Lorenzo-Natten«, »Local Hero«, »Fanny og Alexander« og Sauras »Carmen«.

Kåringerne afføder megen presse, ikke mindst når der er tv på. BT ryddede forsiden den 12. marts for at give plads for et billede fra 'Robert'-overrækkelsen og overskriften: »Sikke noget møg«. Inde i bladet viser en dobbelt-side-reportage fire negative overskrifter: »Seernes dom: Det var noget møg« (af 6 spurgte syntes 4 det var for dårligt), »Sprogø og Ghita skulle kludre«, »Line: Jeg kan ikke bruge min filmpris til noget« og til sidst »Klein: Jeg gider ikke lave de lange film«.

Bogudgivelser om film er det småt med i Danmark. Det der udgives er mest faglitteratur i små oplag. Enkelte kritikeres tekster, som jo er rettet mod et større, alment interesseret publikum, er gennem årene blevet udgivet, f.eks. Erik Ulrichsen: Filmangreb og filmpoesi (1965), Bjørn Rasmussen om dansk film (1978, udvalgt af Kaare Schmidt) og Susanne Fabricius: Billeder af en ny virkelighed? (1981). Men alt i alt er det et beskedent og forsømt marked, uden rigtig livskraft.

TIDSSKRIFTERNES PROFILER

Til gengæld kan filmtidsskrifterne leve – selvom nogle af dem gør det mere på entusiasme, udholdenhed og statsstøtte end på markedsøkonomi og en solid pengekasse. I Danmark har vi ikke færre end 7 filmtidsskrifter. Der er Dansk Filmlærerforenings mediepædagogiske tidsskrift »Film UV«, som i år tager hul på 17. årgang; der er »Præsen«, som fra 1976 har været tidsskrift om film for børn og unge; og der er det nystartede »blad om film på video« – »Tracking« – fra september 1983. De henvender sig som det fremgår til en bestemt defineret målgruppe – filmlærere og børn/unge – eller omhandler et afgrænset stofområde – video. Herudover har vi de bekendte fire: »Kosmorama«, »MacGuffin«, »Levende Billeder« og »Tusind Øjne«, som alle henvender sig til et bredt, interesseret publikum, der gerne vil læse om film under en eller anden synsvinkel.

Det er karakteristisk for filmtidsskrifterne at de dækker hvert sit stofområde. De prioriterer forskelligt, nærmer sig filmstoffet med forskellige hensigter og synsvinkler, og det giver i det profil-typiske indhold næsten ingen overlappninger. Kvaliteten kan variere, selvfølgelig. Ikke alle vinkler kan være lige interessante for enhver læser, og nogle kan vel også være uinteressante for alle. Lige som avisens filmanmeldelser har en indbygget risiko af overfladisk døgnflue-karakter, kan tidsskrifterne have en – i perioder temmelig mærkbar – tendens til at blive automatiske i stofbehandlingen, at lukke sig om sig selv som stive fagtidsskrifter. Kritikken må også være selvkritisk.

Det ældste blandt de nulevende filmtidsskrifter er »Kosmorama«. Det allerførste, beskudte, nr. 1 blev udsendt af Ove Brusendorff og Erik Ulrichsen i oktober 1954. I lederen citeres en ikke nærmere angiven »københavnsk anmelder«: »Når jeg sætter mig ned for at skrive en filmanmeldelse, sørger jeg for intet øjeblik at glemme, at det er idioter, jeg skriver for«. Klart skel mellem dagblad og tidsskrift. »Kosmorama« ville være et tidsskrift for det voksende antal filmentusiaster – ikke filmfans – der »ikke går i biografen for at slappe af, men for at erkende, for at lære noget om verden«. I dag er 30. årgangs nr. 168 på gaden i et oplag på ca. 2.500. – Den typiske »Kosmorama«-profil vil jeg her overlade bladets læsere selv at tegne op . . .

»MacGuffin« er næstældst. Det startede som medlemsblad for Århus Studenternes Filmklub i september 1972. Det blev uafhængigt tidsskrift fra nr. 8, 1973 og fik da omtrent sit nuværende udseende og indhold. Det har stort set samme redaktion i dag som dengang, med blandt andre Nørgaard, Grøngaard, Dinnesen og Kau. Oplaget ligger på 700, og det erklærede mål er at være »et tidsskrift om filmkunst«, med ståsted i den udogmatisk venstrefløj (jf. nr. 43). Beskedenhed i omfang og oplag hindrer ikke bladet i at have vægtige kvaliteter. Bladet afgrænser sit stofområde til betydelige filmforfatterskaber som Bergman, Fassbinder og Rohmer, og til de danske, Malmros, August, Arnfred m.fl. »MacGuffin« går i kritisk dialog med den danske filmkunst. Nr. 49, marts 1984, har f.eks. fire artikler på de 50 sider, og heraf er de 20 sider et interview med Ole Roos om »Forræderne«. Det er et typisk »MacGuffin«-nummer. De århusianske bagmænd interesserer sig for den virkelighed, det er at lave film. Temaer og psykologiske skildringer i filmene er én side af filmens verden. Vigtigt nok, men ikke den eneste, mener bladet.

»Kosmorama« og »MacGuffin« er kvartalstidsskrifter, »Levende Billeder« er et månedsblad. Det udkom første gang i april 1975 og har nok stort set samme politiske tilhørsforhold som »MacGuffin«. Med Henrik Jul Hansen som redaktør er bladet gennem mange seje økonomiske kriser blevet det største filmtidsskrift med et oplag på små 10.000.

»Levende Billeder« forsøger at kombinere aktualitet og grundighed med overraskende vinkler, uddybninger eller respektløs entusiasme. Det bringer analyser af aktuelle film, som f.eks. Henrik Jul Hansens sammenhængsskabende anmeldelse af »Isfugle« i nr. 1,84, samtidig med at det øvrige aktuelle biografudbud søges dækket i det mindste i kortere anmeldelser. Men det er nok så meget det øvrige artikelstof, der kendetegner bladet. Om lokal-tv, om ABBA-bagmanden Stickan eller lignende utraditionelt og vidtfavnende stof. Bladets problem er, at idérigdom og bredde kan give revnede bukser. Da det – af pengenød – er »gratis at skrive i LB«, kunne man tænke sig det vanskeligt for redaktionen at afvise eller beskære afleverede artikler. Kvaliteten må så i enkeltbidragene bero på skribenternes selvkritik – og den er desværre ikke altid så stor som deres skriveløse. – Bladets styrke er til gengæld, at det kommer læseren i møde i bredden, humøret og den aktuelle dækning. Jul Hansen har i nr. 63 af litteraturtidsskriftet »Kritik« talt om lyst til »at bevæge bladet henimod et bredspektret, journalistisk funderet kulturmagasinet. Et resultat heraf er bladets faste dækning af musikstof. Kommer det i praksis til at betyde – som enkelte numre i 83 har vist faretruende tegn på – at bladet bevæger sig væk fra i det mindste *også* at være et kritisk filmtidsskrift?

Året efter »Levende Billeder«, i november 1976, kom de små biografers overlevelsessoffensiv – Filmavisen »Tusind Øjne«. I dag har den et støt publikum i abonnent og løssalg fra blandt andet biograferne på omkring 4.000.

»Tusind Øjne« har i nr. 67 en anmeldelse af »Isfugle«, som er ganske typisk for bladet. En enkeltfilmsanalyse, placeret på én hel side, med omkring 1250 ord, skrevet af en skrivevant og velanset skribent, i dette tilfælde Kristen Bjørnkjær. Langt størstedelen af »Tusind Øjne«s stof er af denne type; omkring en halv snes er der i hvert nummer, overskueligt sat op og nemme at forbruge. Slægtskabet med dagbladene er bevidst og villet, helt ud i udseende og målsætning. Det første nummer i 76, hvis undertitel var »en avis om store film i små biografer«, skriver lederen at »Bag vor understregning af avis-begrebet ligger et håb om at bladet efterhånden vil være lige så uundværlig som den daglige avis, hvis man ønsker at holde sig orienteret om film og biografnyheder«. Nyhedsformidling fra de mindre biografer til publikum. Biograferne sikrer sig i »Tusind Øjne« en udførlig omtale af de film, de viser. Det betyder ikke, at anmeldelserne er ukritiske. Bjørnkjær er ikke så begejstret for »Isfugle«. I den enkelte anmeldelse er skribenten ideelt set kritiker og må mene hvad han/hun vil. Det kan i en negativ modtagelse betyde, at anmelderen for at bruge spalteplassen forsøger at finde frem til, hvad det er der gør filmen dårlig. Og det kan være konstruktivt både for publikum og de ansvarlige.

»Tusind Øjne«s redaktionelle princip prioriterer orienteringen højt, for at give støtte til de små biografer. Men ud fra en filmkritisk synsvinkel er det en afgjort svaghed, at alle (de implicerede biografers) film prioriteres lige højt og anmeldes lige langt.

AVISERNES TYPER

Tilbage står dagspressens filmstof, som er mindre umiddelbart overskueligt. Det kan måles på flere måder. Ser man på modtagelsen af en ny dansk film, igen Søren Kragh-Jacobsens »Isfugle« som havde premiere den 26.12.1983 over hele landet, er der omkring 20 anmeldelser i landets mest udbredte aviser. Der er små 10 interviews og adskillige forskræp op til premieren. Altså en omfattende dækning af den danske filmnyhed.

Man kan også se på hvor meget og hvilket filmstof der er i de forskellige aviser i løbet af en afgrænset periode. Fra den 27. februar til den 11. marts – det er dagene omkring en anden dansk premiere, nemlig Ballings »Midt om Natten« – er der kvantitativt mest filmstof i »Politiken«. 6 film bliver anmeldt på mellem 400 og 1000 ord, alle med billede. Der er forsidehenviisning til filmstof 3 gange og 7 interviews med danske og udenlandske personer – fra Birgitte Raaberg til Paul Newman. Hertil kommer en hel del journalistisk reportage om filmnyt og om kommende premierer, placeret både i 2. sektion og i fredagstillægget »i byen«.

Men »Politiken«-læseren aner intet om, at der er stor filmfestival i Berlin. Det gør til gengæld både læserne af »Berlingske Tidende« og »Jyllands-Posten«, der hver har to reportager derfra, og »Information«s læsere, der får tre grundige rapporter. Disse tre aviser har stort set samme antal anmeldelser som »Politiken«, men mindre af andet filmstof. »Jyllands-Posten« har en del petitstof og »Berlingske Tidende« har som den eneste af de fire aviser anmeldelser af videofilm.

En særstilling i denne sammenhæng indtager en avis som »Weekendavisen«. Dens behandling af film (og andet kulturstof) er usædvanlig stor for en avis – op til en hel side filmstof pr. ugentlig avis. Anmeldelserne er ofte lange og analytiske, ikke alle filmpremierer behandles, men begivenheder som vigtige festivaler eller særlige bogudgivelser dækkes grundigt. Som ugeavis kan den ikke sammenlignes direkte med dagspressen, den står nærmest midt imellem dagbladene og tidsskrifterne. Men som formidler af fagligt kvalificeret filmkritik indtager den en markant position.

Mens den kvantitative dækning af filmstof siger en del om avisernes forhold til filmen som kultur- og underholdningsstof, er det i selve *anmeldelserne*, vi kan se noget om den kritiske filmformidling. Anmeldelsen er den egentlige filmkritiske genre.

Filmanmeldelsen i dagspressen skal fungere på lige fod med alt andet stof i avisen. Den skal kunne konkurrere med overfald, fodboldmål og dalende fødselstal om læserens opmærksomhed. Den skal være en nyhed, fortalt journalistisk. I en vis udstrækning skal anmeldelsen også harmonere med – eller i hvert fald ikke stride konsekvent imod – sit blads politiske og kulturelle linje. Anmelderens opgave er at opfylde disse krav, samtidig med at han på begrænset plads og kort tid giver et bredt publikum oplysning og forbrugervejledning. Filmens noget omstændelige salgsform – publikum skal jo gå hen i biografen – synes at få netop filmanmeldelsen, i højere grad end andres anmeldelser, til at fungere *handlingsanvisende*. Enten anbefales filmen, og så må den ses inden den bliver taget af plakaten. Eller også frarådes den. Denne *vurdering* kan så være mere eller mindre nuanceret, argumenteret og fremtrædende. Men den er der altid. I formiddagspressen mest direkte og mindst argumenteret, i morgenaviserne oftest mere argumenteret. Men også her kan der være regulær forbrugervejledning. Som når f.eks. Anders Bodelsen i »Politiken« den 13. april 1984 slutter sin anmeldelse af den svenske Gunnar Hellströms »Raskenstam« direkte henvendt til filmens formodede publikum: »Filmen var næppe kommet til Danmark uden Agnetha Fältskog. Hendes fans skal vide, at hun kun medvirker fem minutter – også hun er blevet offer for hastværket«.

Der er altså tale om tre givne grundkrav i avisanmeldelsen: nyhedsformidling, forbrugervejledning og (kritisk) vurdering. Men blandingsforholdet mellem dem og tilsætningsstofferne til dem kan variere stærkt.

En anmeldelse består i almindelighed af referat, faktaoplysninger, karakteristik, analyse, sammenligning, fortolkning og vurdering. Disse elementer kan så have forskellig vægt og plads i den enkelte anmeldelses komposition. Ud over at have en given grundform er filmanmeldelsen nemlig – personlig. Som Panduro engang rådede den forbrugervejledningssøgende filmanmeldelseslæser til: »Gør som jeg. Find Dem en anmelder. De vibrerer med, og gå med ham i biografen!« Og det er da nok også hvad de fleste læsere i praksis gør; lærer anmelderens idiosyncrasier at kende og pejler efter de sammenfaldende. – En student på filmvidenskab sagde det meget direkte under en lille rundspørge om, hvorfor vi læser dagbladsanmeldelser: »For at få bekræftet vores fordomme«. Enhver anmelder har sin egen stil, sin egen måde at se på film på og sine egne – måske delvist uerkendte – kæpheste. Det samme har læseren. En bestemt genre, visse instruktører, en særlig filmstil. I anmeldelsen viser det personlige sig ikke alene i selve god-dårlig-bedømmelsen af filmen, men også i prioriteringen af de enkelte

indholdsdele af anmeldelsesteksten, samt i de indre og ydre tilsætningsstoffer: anmelderens begejstrede, sarkastiske, nøgterne, smittende, ulidelige stil, hans mere eller mindre (u)fine argumentationsbegreb og hans (u)forbeholdne forhåndsindstilling. Videre i det ydre: anmeldelsens længde og avisens placering og opsætning af den – med/uden billede og stor/lille overskrift.

»Hvordan ser du kritikerens funktion?« spurgte Jan Korum Larsen i Weekendavisen den 6.-12. april 84 Granddirektøren Peter Refn. »Selvfølgelig skal der gøres opmærksom på det, hvis man slår et par »skæve« en gang imellem, men hvis anmelderne endelig ser noget, de synes om, så burde de tage kampen op med redaktionssekretæren og sørge for, at der bliver noget plads, samt sørge for et relevant billede i stedet for at kvase en lille anmeldelse ned i et hjørne uden billede på. Det sker tit. F.eks. for nylig i »Politiken«, hvor Bent Mohns udmærkede anmeldelse af »Dæmonerne i haven« kom på uden billede. Det kan lyde latterligt, men det har stor betydning for den position, en film får i publikums bevidsthed. Den drukner let i mængden af bekendelseslitteratur, eller hvad aviserne nu fyldes op med. Der bliver mindre og mindre plads til de seriøse film. »Ekstra Bladet« anmelder dem som regel ikke engang, og hvis kritikerne ikke står op og kæmper for noget kvalitet af format, kan udviklingen ikke stoppes.«

Der er i praksis således to vurderingssystemer i den daglige avisformidling af filmene: anmelderens interne vurdering, som den kommer til udtryk i anmeldelsesteksten, og avisens/anmelderens eksterne vurdering, som prioriteringen af pladsen viser: lang brødtekst, stort billede, stor overskrift og måske forsidehenvisning, det er signal om »god nyhed«, »store forventninger«, »godt stof«. Det kunne f.eks. ses i »Politiken«s modtagelse af Ballings »Midt om natten«: Stort forsidebillede og langt interview fredag den 2. marts; annonce for »Søndags-Politiken« i lørdagsavisen med stort billede af Kim Larsen; på forsiden igen og langt interview med Kim Larsen søndag; interview med Birgitte Raaberg torsdag, dagen inden premieren, og endelig en over 1000 ord lang anmeldelse på dagen den 9.3. plus omtale i »i byen«. At anmelderen Niels Barfoed så ikke fandt at filmen levede op til alle forventningerne, rokker jo ikke stort ved al pressevirakken. – Den modsatte grøft er en lille gnidret – eller ingen – omtale. Som også Peter Refn antyder er markeds strengeste dom tavshed.

Avisens og den enkelte anmelders skøn, vurderingsmetode og stil præger filmanmeldelserne i forskellige retninger. Dog er der så mange fællestræk, at det kan give en vis mening at tale om bestemte *typer* af anmeldelser. Efter den tilgangsvinkel eller metode anmelderne har kan det være meningsfuldt at tale om tre hovedtyper af dagbladsanmeldelser:

Den mest udbredte er den *journalistisk-formidlende anmeldelse*. Den giver ideelt set en dækkende og rimeligt udførlig omtale af den enkelte film og forholder sig i princip loyalt til det filmkritiske ærinde. Anmeldelsen er hurtig at orientere sig i, holdt i et letflydende, varieret og umiddelbart forståeligt sprog. Den tager ofte udgangspunkt i filmens handling eller tematik, og bruger den som synsvinkel i anmeldelsen for orienteringen og vurderingen. Bag anmeldelsens værdiudsagn ligger et alment-tolerant kunstsyn, som ser på sammenhængen og enheden i det enkelte værk. Typens problem ligger i vurderingen, og hænger sammen med dens journalistisk-formidlende grundholdning. Det formidlende sigte kan afstedkomme en så modificeret eller for-

stående både-og-bedømmelse, at det kan blive svært at forstå, hvordan filmen egentlig er, netop fordi præmisserne er uklare og ikke lægges frem, og fordi værdisætningen ikke bundes i et egentligt synspunkt.

Inden for denne type af filmanmeldelser – som inden for de to andre typer – er der selvsagt et bredt spektrum af kvalitets- og gradsforskelle. Ser man igen på modtagelsen af »Isfugle« (anmeldt d. 26. og 27. december i mange af landets aviser) finder man den journalistisk-formidlende anmeldelse i så vidt forskellige aviser som Aalborg, Aarhus og Fyns Stiftstidender, »Land og Folk« og »Politiken«. Anmeldelsen i »Politiken« er af Bent Mohn. Den er lang, ca. 750 ord, og stort set op over fire spalter midt i øverste halvdel af en helside med filmanmeldelser. Den har et stort billede fra filmen, overskrift i to dæk og det hele fylder en trediedel avisside. Anmeldelsen er bygget op over en opfattelse af filmen som en psykologisk udviklingshistorie om to mænds venskab. Det siges direkte midtvejs i anmeldelsen at »filmens kerne måske burde være et venskabs fødsel«. De tids-, miljø- og sociale skildringer i filmen, som ikke direkte udbygger denne kerne, opfattes følgelig som »fyld eller effektjageri«, der »tager pladsen op for det væsentlige«. Kritikpunktet eksemplificeres undervejs i anmeldelsen af parentetiske indskud: »En gammel, døende ven (er han ganske nødvendig i filmen?)« og »Der sker et tavleflip på Johns kraftværk (er det ganske nødvendigt i filmen?)«. Filmen fremstår for anmelderen først og fremmest som »en hårdtslående spændingsfilm«, hvad der må tælle negativt på værdiskalaen. Men de af tolkningspunktet begrundede negative sider er dog vejret væk i anmeldelsens afsluttende helhedsvurdering – i en sætning, der siden er citeret i annoncerne for filmen: »Isfugle er professionel, velspillet, imponerende, hatten af, dette er flot og godt«. Anmeldelsen giver altså en bredt anlagt karakteristik og fortolkning af filmens individual-psykologiske side. Den oplyser om handling, tematik og udførelse og giver herigennem indtryk af filmen.

Den journalistisk-formidlende anmeldelse i mindre nuanceret og fortolkende udgave findes f.eks. i »Aalborg Stiftstidende« under signaturen -r. Også her er der i omfang og opsætning en klar forbrugerorienteret hensigt. Anmeldelsen består af et loyalt handlingsreferat og en positiv vurdering. Ikke andet. Filmens »succes« forbindes med de to hovedroller, der »i deres poetiske fortolkning (giver) virkelighed til fiktionen«. Anmeldelsen har ingen fortolkning, ingen konkrete iagttagelser eller filmkritiske overvejelser. Den argumenterer ikke for sin vurdering, men fortæller blot den interesserede læser at dette er en god film, der handler om »et stærkt venskabs« gradvise opståen. Anmelderen optræder ikke som sagkyndig og kritisk, men som publikums repræsentant, der »ikke i lange, lange tider har set dansk film bedre«.

Når vurderingen er positiv som her, virker den rene formidling uden egentligt kritisk sigte umiddelbart mindre problematisk end tilfældet er i en negativ anmeldelse. I Fyns Stiftstidende har »abra« præsteret en sådan. Den er bygget op over en hypotese om, at filmens hensigt »har været at illustrere, hvad en mangelfuld kommunikation mellem generationerne kan medføre af problemer og fortidsknuder for de unge«. Belæg for hypotesen er, at »det er blevet antydnet i interviews«. Hypotesen danner uden mellemregning i form af iagttagelser i filmen grundlag for den negative vurdering: »ambitionsniveauet har været for højt«, filmen er »fortalt i tidens ikke alt for nuancerige film-

stil« og har »en slapt afviklet fortælling« der er »tynget af symboler« og »sentimental«. I tilgift til disse ikke konkretiserede vurderende påstande kommer et par objektivt forkerte om »flashbacks« i filmen (det er der ikke) og om at personer »strander i forsøget på at få et rimeligt fællesskab i stand« (det er vist det modsatte, scenen på stranden skal vise). Selvom anmeldelsens grundposition måske egentlig er kritisk-journalistisk filmformidling, er den lidet informativ og konkret i forhold til filmen. Dens vurderingsgrundlag er en diskutabel hypotese, hvorfor dens troværdighed for læseren ikke bliver ret stor.

De her omtalte tre udgaver af den journalistisk-formidlende filmanmeldelse peger på de muligheder og svagheder denne anmeldelsestype kan have. Ofte er anmeldelserne for flade – refererende og dømmende uden egentlig at være kritiske, og ofte er præmisserne for vurderingerne for vage og bedømmelsen derfor ikke klar og pålidelig nok. Men ønsker man af en filmanmeldelse nogenlunde ligeligt at få oplysning om filmen, at få et indtryk af handlingen, måske at få påpeget nogle indre sammenhænge og strukturer, samt at få at vide, i hvilken grad anmelderen synes filmen er lykkedes, så vil denne type, når den er bedst, være tilfredsstillende for sine læsere.

Andre forventninger må man have til *den reklamerende anmeldelse*. Den betragter film som sensationelle mediebegivenheder. Grundholdningen i anmeldelsen er derfor sensations- og nyhedsformidlende. Den kritik, der udøves, er kritik af nyheden, ikke kritik af filmen. Typen er tæt på annoncen, dvs. det forbrugervejledende og det handlingsanvisende. Enten anbefaling eller klage. De reelle informationer om selve filmen er sparsomme og uargumenterede, fordi anmeldelsens mål ikke er at fortælle om filmen men om nyheden, og derfor ikke at befordre en selvstændig stillingtagen, men give læseren en hurtig mening og en færdig dom. Stilen er ekspressiv, provokerende, superlativisk og indforstået. Vurderingen er klar og direkte, udmøntet i stjerner, overskrifter og blikfangsbilleder. »Kom så hen i biffen og spær gluggerne op« og »Et makværk« er eksempler på overskrifter til henholdsvis »Slingrevalsen« (»Ekstra Bladet« 26.12.81) og »Thorvald og Linda« (EB 12.2.82). Anmelderen fælder dom. – Paul-Jørgen Budtz fra »Ekstra Bladet« repræsenterer denne genre, blandt andet med sin anmeldelse af »Isfugle«. Filmen, som fremkalder den moderate overskrift »Et umage venskab«, er »virkelig seværdig«, »eminent spillet«, fotografisk »det smukkeste arbejde, man længe har set«, »film, så det basker«, selvom den også er »firkantet og så »pædagogisk« at selv dem der sover i timerne kan følge med«. Det giver fire stjerner og ca. 300 ord. Færdigt arbejde.

Over for den sensationelt nyhedsformidlende grundposition i den reklamerende anmeldelsestype og den alment-kritiske og oplysende i den journalistisk-formidlende type står *den sagligt-analytiske filmanmeldelse*, som den tredje typiske anmeldelsesform. Den er baseret på et egentlig filmfagligt grundsynspunkt. Den kendetegnes ved en bearbejdet, saglig, analytisk og kritisk orientering om filmen. Analysen er i bedste fald en redegørelse for og forklaring af hvad de enkelte bestanddele i værket er, og hvordan de føjer sig sammen og fungerer i helheden (jf. iøvrigt »Kosmorama« nr. 100 s. 102 og nr. 125 s. 33 om analysen i anmeldelsen). Den kan i anmeldelsen være dens antydede grundlag eller fremlægges direkte, under alle omstændigheder er det den, anmelderen grunder sine vurde-

ringer på. Holdningen i de enkelte filmanmeldelser spænder fra nøgtern-kritisk og distanceret til engageret-kritisk og personlig. Førstnævnte kan eksempelvis ses i »Jyllands-Posten«, i Ib Montys anmeldelser som i afdæmpet fortællestil, enkel kompositionsform og med klart tilkendegivne vurderinger giver læseren et luftfoto-overblik over filmene. Sidstnævnte kan f.eks. findes hos »Information«s Morten Piil, som i en tæt og sammenvævet fremstillingsform fortolker dybere sammenhænge og betydningslag i filmene og giver et nærbilledindtryk af dem. I modtagelsen af »Isfugle« ses den sagligt-analytiske anmeldelse i aviser som »Berlingske Tidende« og »Information«.

Michael Blædels anmeldelse i »Berlingske Tidende« starter kontant og fængende: Et billede af isfugles adfærd og et replikeksemplar karakteriserer filmens tema for læseren. Herefter følger et tematisk samlende, konkret referat, et afsnit med en analytisk baseret karakteristik og fortolkning og endelig en vurderende detailbehandling i anmeldelsens sidste afsnit. Iagttagelser gøres konkrete. F.eks. underbygges det synspunkt i anmeldelsen, at René-figuren for meget kommer til at fremstå som »skæbne i et fatalistisk spil« med et kritisk eksempel: »F.eks. viger filmen uforpligtende uden om det træk af psykopati, der også synes at være en af dæmonerne i Renés psyke«. Den differentierede og overvejende positive vurdering er bygget tæt ind i den løbende tekst, hvilket gør anmeldelsen kritisk orienterende frem for egentlig dømmende. Det ligger hos læseren selv at overveje om filmen skal ses. Anmelderens personlige oplevelse er trukket tilbage og giver plads for en nøgtern-kritisk holdning i objektiv form.

Mere personligt engageret er Morten Piils omkring 1200 ord lange, direkte analyserende anmeldelse. Tolkningen er rummelig, den samler både filmens psykologiske og sociale, tidstypiske dimensioner – det er en film om kærlighed og solidaritet i en kold tid, fremgår det. Den fremlægger resultatet for læseren begrundet i filmiske iagttagelser: »Og fornemmelsen af et truende kaos, både i de nære relationer og i den store verden, lurer rundt om i filmen, helt ud i et henkastet pletskud af en replik fra en gammel Vesterbrokone, der er bange for bomberne: »Det er frygteligt alt det der sker i fjernsynet«.«

Anmeldelsens kritiske konstruktion er bygget op omkring et personligt hovedsynspunkt på filmen: »Isfugle har sin dysterheds mod«, den har »tone«, den er »lavet med så åbenlys kærlig omhu og dygtighed« at »indvendinger, der vel ikke er helt uberettigede, betyder mindre«. Derfor kan anmelderen undervejs fremsætte sine kritiske, i betydningen rosende og risende, iagttagelser og alligevel afslutte med en troværdig helhedsvurdering: »Den tilbyder folk en forhåbentlig rensende, artistisk overlegent styret oplevelse. Og det er i sig selv opmuntrende.«

Specielt denne lange, sprogligt tætte, kritisk analytiske anmeldelsesform kræver en del af læseren i form af tid og koncentration. Det gør den mere lig med tidsskrifthanmeldelsen end med de øvrige dagbladsanmeldelser. Den tilbyder læseren en kritisk bearbejdet orientering om filmen, dybest set ud fra den filmpolitiske grundholdning, at filmen er andet og mere end underholdning og konsum, også når den anmeldes i den daglige avis.

Det er formentlig denne form for anmeldelse, som læserne af et tidsskrift som »Kosmorama« også påskønner i dagens avis. Det ville imidlertid være ekstremt idealistisk at gøre denne type, som kan trives i tidsskrifter og aviser med oplagstal på 2.500 og 35.000, til norm for aviser, der trykkes i oplag på 150.000 og 250.000. Men vi har en biografgængerkultur og en cineastkultur – også i filmkritikken.

MORD PÅ EN PLAYMATE

KAARE SCHMIDT OM »STAR 80«

